

RAQAMLI MUHITDA O'QUVCHILARNING KASBIY O'ZINI ANGLASH
JARAYONINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Xudaynazarov Nuraddin Shavkatovich

Ma'mun universiteti "Umumkasbiy"

fanlar kafedrası PhD., dotsenti

UDK 37.048.4:004.738.5

nxudaynazarov1987@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarning kasb tanlash jarayonida internet resurslarining o'rni, ahamiyati va ulardan samarali foydalanish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli muhitning yoshlar kasbiy yo'nalishiga ta'siri, ijobiy va salbiy jihatlari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: kasb tanlash, internet resurslari, o'quvchilar, kasbiy yo'nalish, raqamli texnologiyalar, motivatsiya.

Аннотация: В данной статье анализируются роль и значение интернет-ресурсов в процессе выбора профессии учащимися, а также пути их эффективного использования. Кроме того, рассматривается влияние цифровой среды на профессиональную ориентацию молодежи, включая ее положительные и отрицательные стороны.

Ключевые слова: выбор профессии, интернет-ресурсы, учащиеся, профессиональная ориентация, цифровые технологии, мотивация.

Abstract: This article analyzes the role and importance of internet resources in students' career choice, as well as ways of their effective use. It also examines the impact of the digital environment on young people's career orientation, including its positive and negative aspects.

Keywords: career choice, internet resources, students, career orientation, digital technologies, motivation.

Kirish: Hozirgi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda jamiyat hayotining barcha sohalari, jumladan, ta'lim tizimi ham tubdan o'zgarib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi natijasida bilim olish, axborot izlash va undan foydalanish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi. Ayniqsa, internet tarmog'i o'quvchilar uchun nafaqat bilim manbai, balki

ularning dunyoqarashini shakllantiruvchi, ijtimoiy faolligini oshiruvchi va kelajak kasbini tanlashiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillardan biriga aylandi.

Bugungi kunda o'quvchilar an'anaviy kasb tanlash usullaridan tashqari, internet orqali turli kasblar haqida batafsil ma'lumotlarga ega bo'lish, yetakchi mutaxassislarning tajribasi bilan tanishish, kasbiy testlardan o'tish va hatto masofaviy tarzda ma'lum ko'nikmalarni egallash imkoniyatiga ega. Bu esa ularning kasbiy yo'nalishini aniqlash jarayonini yanada ongli va asosli qilishga xizmat qilmoqda. Shu jihatdan qaraganda, internet resurslari o'quvchilarning kasb tanlashida zamonaviy va samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda[1].

Shu bilan birga, internet muhitining keng imkoniyatlari bilan bir qatorda, undagi axborotlarning har doim ham ishonchli emasligi, ortiqcha ma'lumotlar oqimi, o'quvchilarning e'tiborini chalg'ituvchi omillar mavjudligi ham muhim muammolardan biri hisoblanadi. Natijada, o'quvchilar noto'g'ri yoki yuzaki ma'lumotlarga asoslanib kasb tanlash ehtimoli yuzaga kelishi mumkin. Bu esa kasbiy qoniqmaslik, motivatsiyaning pasayishi kabi salbiy oqibatlariga olib keladi.

Shuning uchun ham o'quvchilarning kasb tanlash jarayonida internet resurslaridan to'g'ri, maqsadli va samarali foydalanishni tashkil etish dolzarb pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda nafaqat o'quvchilarning mustaqil faoliyati, balki pedagoglar va ota-onalarning yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi roli ham muhim ahamiyat kasb etadi[2].

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — internet resurslarining o'quvchilarning kasb tanlash jarayoniga ta'sirini tahlil qilish, ularning imkoniyatlari va cheklovlarini aniqlash hamda ulardan samarali foydalanish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism:

1. Internet resurslarining kasb tanlashdagi o'rni va ahamiyati:

Zamonaviy axborot jamiyatida internet resurslari o'quvchilarning kasbiy o'zini anglash jarayonida muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. An'anaviy kasb tanlash tizimida o'quvchilar asosan o'qituvchi, ota-ona yoki yaqin atrofdagi insonlarning tavsiyalariga tayanib qaror qabul qilgan bo'lsa, bugungi kunda ular mustaqil ravishda keng qamrovli ma'lumotlar bazasidan foydalanish imkoniyatiga ega. Internet orqali

o'quvchilar turli kasblarning mazmuni, ularning jamiyatdagi o'rni, mehnat sharoiti, talab darajasi hamda istiqbollari haqida batafsil ma'lumot oladilar.

Shuningdek, internet o'quvchilarga global mehnat bozori haqida tasavvur hosil qilish imkonini beradi. Bu esa ularning kasb tanlashda faqat mahalliy emas, balki xalqaro miqyosdagi ehtiyojlarni ham hisobga olishiga yordam beradi. Natijada, o'quvchilarda strategik fikrlash, kelajakni rejalashtirish va o'z imkoniyatlarini baholash ko'nikmalari rivojlanadi[3].

2. Internet orqali kasbiy yo'naltirish vositalarining turlari va xususiyatlari:

Internet tarmog'ida o'quvchilar uchun mo'ljallangan kasbiy yo'naltirish vositalari xilma-xil bo'lib, ular o'zining funksional imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Jumladan, onlayn kasb tanlash testlari o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi. Bunday testlar asosida o'quvchi o'ziga mos kasblar ro'yxatini shakllantirishi mumkin.

Bundan tashqari, turli ta'lim platformalari orqali o'quvchilar o'zlari qiziqqan soha bo'yicha boshlang'ich bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish imkoniyatiga ega. Video darslar, vebinarlar, onlayn kurslar o'quvchiga kasbning amaliy jihatlarini tushunishga yordam beradi. Ijtimoiy tarmoqlardagi mutaxassislar faoliyati, bloglar va vloglar esa real hayotiy tajriba bilan tanishish imkonini yaratadi. Bu esa kasb haqida yanada realistik tasavvur hosil qilishga xizmat qiladi[5].

3. Internet resurslarining ijobiy pedagogik ta'siri

Internet resurslaridan samarali foydalanish o'quvchilarning nafaqat kasb tanlashiga, balki ularning umumiy intellektual rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, o'quvchilarda mustaqil o'rganish, axborotni tahlil qilish va saralash ko'nikmalari shakllanadi. Bu esa ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuningdek, internet orqali o'quvchilar o'z qiziqishlariga mos ravishda bilim olish imkoniyatiga ega bo'lib, bu ularning ichki motivatsiyasini oshiradi. O'z qiziqishlari asosida kasb tanlash esa kelajakda kasbiy muvaffaqiyatga erishish ehtimolini oshiradi. Bundan tashqari, internet resurslari o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga, yangi g'oyalar yaratishga va innovatsion yondashuvlarni shakllantirishga xizmat qiladi[4].

4. Internetdan foydalanishdagi muammolar va xavflar:

Internet resurslarining keng imkoniyatlari bilan bir qatorda, ulardan noto‘g‘ri foydalanish bir qator salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Eng avvalo, internetdagi barcha ma’lumotlar ham ishonchli va ilmiy asoslangan emas. O‘quvchilar ba’zan tekshirilmagan yoki noto‘g‘ri axborotlarga asoslanib qaror qabul qilishlari mumkin.

Bundan tashqari, ortiqcha axborot oqimi o‘quvchini charchatishi, uning diqqatini chalg‘itishi va asosiy maqsaddan uzoqlashtirishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarga haddan tashqari berilish esa vaqtni samarasiz sarflashga olib keladi. Ayrim hollarda esa o‘quvchilar internetdagi “mashhur” yoki “trend” kasblarga qiziqib, o‘z qobiliyat va imkoniyatlarini hisobga olmasdan noto‘g‘ri tanlov qilishlari mumkin[6].

5. Internet resurslaridan samarali foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari:

O‘quvchilarning kasb tanlash jarayonida internet resurslaridan samarali foydalanishni tashkil etish uchun muayyan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarur. Avvalo, o‘quvchilarga ishonchli va foydali internet manbalarini tanlash ko‘nikmasini shakllantirish lozim. Bu borada o‘qituvchilar tomonidan metodik ko‘rsatmalar berilishi muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, ota-onalar ham farzandlarining internetdan foydalanish jarayonini nazorat qilib borishi, ularni to‘g‘ri yo‘naltirishi zarur. Ta’lim muassasalarida kasbga yo‘naltiruvchi maxsus platformalar va dasturlarni joriy etish, amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish ham samaradorlikni oshiradi.

Bundan tashqari, o‘quvchilarda aniq maqsad asosida internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirish muhim hisoblanadi. Maqsadli va ongli foydalanish orqali internet resurslari o‘quvchining kasbiy rivojlanishida kuchli vositaga aylanishi mumkin[7].

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, internet resurslari zamonaviy o‘quvchilarning kasb tanlash jarayonida muhim va ajralmas omilga aylanib bormoqda. Raqamli texnologiyalar orqali o‘quvchilar turli kasblar haqida keng qamrovli, tezkor va ko‘p qirrali ma’lumotlarga ega bo‘lish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Bu esa ularning kasbiy o‘zini anglash darajasini oshirish, qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash hamda ongli ravishda kasb tanlashiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, internet resurslarining samaradorligi bevosita ulardan foydalanish madaniyatiga bog‘liq ekanligini alohida ta’kidlash lozim. Agar o‘quvchi internetdan maqsadsiz yoki nazoratsiz foydalansa, bu jarayon salbiy oqibatlariga — noto‘g‘ri axborot ta’siriga tushib qolish, vaqtni samarasiz sarflash yoki kasb tanlashda

xatolarga yo‘l qo‘yishga olib kelishi mumkin. Demak, internetning imkoniyatlari bilan bir qatorda, undan oqilona va tanqidiy yondashuv asosida foydalanish zarur.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning kasb tanlash jarayonida internet resurslaridan samarali foydalanishni ta‘minlash uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Bu jarayonda o‘qituvchilar tomonidan metodik qo‘llab-quvvatlash, otanonalar tomonidan nazorat va rag‘batlantirish hamda ta‘lim muassasalari tomonidan zamonaviy kasbiy yo‘naltirish tizimini yo‘lga qo‘yish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, o‘quvchilarda axborot bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish, ya‘ni ishonchli manbalarni ajrata olish, ma‘lumotlarni tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirish zarur. Bu esa nafaqat to‘g‘ri kasb tanlashga, balki kelajakda raqobatbardosh mutaxassis bo‘lib yetishishiga ham zamin yaratadi.

Umuman olganda, internet resurslaridan to‘g‘ri va samarali foydalanish o‘quvchilarning kasbiy yo‘nalishini aniqlashda innovatsion va samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Shu bois, ushbu jarayonni ilmiy asosda tashkil etish, pedagogik jihatdan qo‘llab-quvvatlash va tizimli ravishda rivojlantirib borish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Karimov I.A. *Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. *Yoshlar ma‘naviyatini yuksaltirish va ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish to‘g‘risida qarorlar*. – Toshkent, 2019.
3. Abduqodirov A.A. *Ta‘limda axborot texnologiyalari*. – Toshkent: Fan, 2015.
4. Ishmuhamedov R.J. *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Iste‘dod, 2017.
5. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari*. – Toshkent, 2010.
6. G‘oziyev E.G‘. *Umumiy psixologiya*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2002.
7. Davletshin M.G. *Yosh psixologiyasi va pedagogik psixologiya*. – Toshkent, 2005.